

สอบคัดราชบัณฑิตกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ

959.33
๗
ด.๑๑๖๑

คำปวารณา

ข้าพเจ้าเข้ารับงานในตำแหน่งที่ปรึกษาบรรษัทอเมริกันแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ แต่ศกก่อน บัดนี้ได้โอกาสให้พักผ่อน ๒ สัปดาห์ จึงคิดจะใช้เวลานั้นให้เป็นประโยชน์แก่นิสิตนักศึกษาของเราซึ่งจะคุ้นเคยกันในวิชาการมากยิ่งขึ้น จึงได้ทำหนังสือนี้เป็นบรรณาการแก่ผู้ใฝ่ใจในวิชาประวัติศาสตร์ไทย

ในบรรดาพระมหากษัตริย์อยุธยา ๓๓ พระองค์ รัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ ๖ รัชกาลจะเป็นปัญหาว่าท่านทรงราชย์ ๖ ปี ตามสังคีทวงศ์ หรือ ๗ ปี, ๗ ปีครึ่ง, ๘ ปี ตามพระราชพงศาวดารฯ ฉบับต่าง ๆ หรือว่า ๑๕ ปี ตามที่สมเด็จพระนารายณ์ฯ กรมพระยาคำรงราชานุภาพทรงแก้ไข แต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ เรื่องปีรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถจึงเป็นเรื่องใหญ่ที่ข้าพเจ้าขอเสนอมาพร้อมด้วยหลักฐานเท่าที่หาได้

เรื่องต่อจากนั้น คือ เรื่องสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม พระศรีสิน—พระพันปีศรีสิน สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ท่านเหล่านี้หลักฐานต่างประเทศว่าไว้อย่างไรก็นำมาเสนอด้วย

กับอีกเรื่องหนึ่ง คือ เรื่องเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ซึ่ง W.A.R. Wood ผู้แต่ง A History of Siam สงสัยว่าจะไม่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ไทยนั้น ก็ได้นำมาพิจารณาในที่นี้พร้อมทั้งหลักฐาน

อันที่จริงหนังสือนี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเรื่อง “การติดต่อกับต่างประเทศสมัยอยุธยา” ซึ่งคณะกรรมการจัดงานอนุสรณ์อยุธยาได้ให้เกียรติเชิญข้าพเจ้าไปแสดงปาฐกถาที่หอสมุดแห่งชาติท่าवासกรี พระนคร เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ ๑๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ในครั้งนั้นมีเวลาน้อย คือ ชั่วโมงเศษ ๆ และผู้เข้าฟังก็มีความรู้ต่างกันหลายระดับ ข้าพเจ้าจึงได้กล่าวอย่างรวบรัดพอให้เห็นแนวใหญ่ ๆ เป็นการประดับสติปัญญา คราวนี้เป็นโอกาสที่ข้าพเจ้าจะได้แสดงหลักฐานต่าง ๆ ตามวิธีการสอบค้นประวัติศาสตร์ เพื่อท่านผู้ใฝ่ใจจะได้ทดสอบดูได้ตามอัธยาศัย ประกาศความรู้ในวิชาประวัติศาสตร์ไทย หรือแม้แต่เป็นองค์ประกอบของวิชา Asian Studies ประโยชน์ท่านได้ (ถ้าอาจจะมีบ้าง) ในการอ่านและศึกษาจากหนังสือนี้ ข้าพเจ้าขออุทิศถวายแด่ดวงวิญญาณ “พระบิดาประวัติศาสตร์ไทย” สมเด็จพระนารายณ์ฯ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ผู้ทรงกรุณาผู้อื่นรวมทั้งตัวข้าพเจ้าได้ใช้ดำเนินเจริญตามรอยพระบาทเพื่อวิชาการประวัติศาสตร์ไทยจะเจริญพัฒนาต่อไปตามลำดับ

ขจร สุขพานิช

๙ มิถุนายน ๒๕๐๐

สอบศักราชปีรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ

ของ

ขจร สุขพานิช

สมเด็จพระเอกาทศรถ พระนามนี้ พระราชพงศาวดารสะกดเป็นตัวหนังสือว่า “ทศรถ” แต่ในสำเนาพระราชสาส์นซึ่งได้มาจากมหาวิทยาลัยออกซ์ฟอร์ดสะกดตัวหนังสือว่า “ทศรุท” พระราชสาส์นนี้เคยตีพิมพ์แล้วในนิตยสาร “ศิลาจารึก” ฉบับประจำเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๓ และยังนำมาตีพิมพ์อีกครั้งหนึ่งในฉบับประจำเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นพระราชสาส์นเก่าที่สุดที่ค้นหาได้จนขณะนี้ ผู้เขียนเมื่อนำสำเนาพระราชสาส์นนี้มาในครั้งนั้น เขียนเป็นความเห็นไว้ว่า เป็น “พระราชสาส์นถวายพระเจ้าคอนฟิลิปแห่งประเทศปอร์ตุเกส... ผ่านอุปราชแห่งเมืองกัว... ระบุชื่อคณะทูตครบชุด... ส่วนล่ำนั้นก็ระบุไว้ว่า ชื่อ ฟรันซิสโก ดันนูเซียซา... กัปตันเรือกระบุงชื่อไว้ในพระราชสาส์นว่า ชื่อ มัลเวอร์ เบ็น...” (รายละเอียดดูที่นิตยสารฉบับดังกล่าว) จึงออกความเห็นต่อไปว่า “เรามีเอกสารของปอร์ตุเกส^(๑) ยืนยันว่า ศักราชในพระราชสาส์นคงตกอยู่ในพุทธศักราช ๒๑๖๑ (ค.ศ. ๑๖๑๘) อันเป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ” (ซึ่งขอแก้เป็นปีที่ ๗ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ตามหลักฐานที่ปรากฏในบทความนี้)

ถ้าพระราชสาส์นนี้ตกอยู่ใน พ.ศ. ๒๑๖๑ จริง และอายุรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถรวมได้ ๑๕ ปี จริงตามที่เชื่อกันมาในรอบ ๕๐ ปีนี้ (คือแต่ครั้งที่พิมพ์ประชุมพงศาวดารภาค ๕ เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐) ศักราชนี้ก็จะเป็นปีที่ ๑๓ ในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ แต่อายุรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ รวมได้ ๑๕ ปี จริงหรือไม่? ในบทความนี้ ผู้เขียนจะเสนอหลักฐานหลายด้านหลายมุมว่า อายุรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ รวมได้เพียง ๕ ปี ไม่ใช่ ๑๕ ปี ดังปรากฏในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๕ และไม่ใช่ ๘ ปี ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา^(๒) เรื่องที่เสนอมานี้จะออกจะ Technical เพราะเกี่ยวกับหลักฐานในวิชาประวัติศาสตร์ และเพราะป็นทางวารสาร “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” จัดงานอนุสรณ์กรุงศรีอยุธยา ครบรอบ ๒๐๐ ปี นับแต่เสียกรุง ผู้เขียนจึงตีพิมพ์เรื่องนี้เป็นบรรณาการเพื่อเป็น

๑ ตีพิมพ์อยู่ในชุด ๕ เล่ม ชื่อ Records of the Relations... เล่ม ๑ ซึ่งมีเอกสารภาษาปอร์ตุเกส และขอสันนิษฐานแปลเป็นภาษาอังกฤษให้ไว้

๒ แต่ครั้งก่อน ๆ อายุรัชกาลนี้ถือว่าไว้ต่างกัน คือ หนังสือ “สังคีตวงศ” ว่า ๖ ปี พระราชพงศาวดารฯ ฉบับบริติช มีวเขียนว่า “๗ พระพรรษา” ในฉบับหมอปักเก (ปรมาธิบดี) ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗ ว่า “เจ็ดพรรษาทั้ง” ฉบับพระราชหัตถเลขา ว่า “๘ ปี” สมเด็จพระนเรศวรมหาราชฯ ทรงเพิ่มเป็น “๑๕ ปี” เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐

อนุสรณ์วันครบรอบ ๒๐๐ ปีนั้น และเพื่อเป็นการปรึกษาท่านผู้ใฝ่ใจในวิชานี้ให้ช่วยกันตรวจสอบดูว่าจะถูกต้องหรือไม่

พระนามสมเด็จพระเอกาทศรถ ตามที่เล่าเรียนกันมาจากตำราของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นที่ทราบทั่วไปว่า เป็นพระอนุชา สมเด็จพระนเรศวรมหาราช และได้ครองแผ่นดินสืบต่อจากสมเด็จพระเชษฐา แต่ในสำเนาพระราชสาส์นดังกล่าวและในเอกสารอื่น ๆ ปรากฏเป็นพระนามกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาหลายพระองค์ด้วยกัน ตลอดจนถึงสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดูประหนึ่งคนแต่ก่อนไม่ให้ความสำคัญแก่บุคคลเท่าสถาบัน จะเป็นสถาบัน กษัตริย์ ขุนนาง หรือภิกษุสงฆ์ ก็ใช้พระนามและชื่อตำแหน่งสำคัญกว่าชื่อบุคคลผู้อยู่ในตำแหน่งนั้น การที่นักศึกษารฝรั่งเขียนว่า เมืองไทยไม่นับความสำคัญของตัวขุนนางเท่าตำแหน่งของเขา จึงแคบไป อันที่จริง เมืองไทย (แต่ก่อน) ไม่ให้ความสำคัญแก่บุคคลในตำแหน่งสงฆ์ หรือ แม้แต่องค์พระมหากษัตริย์ด้วยซ้ำ ดังหลักฐานพระนาม “เอกาทศรถ” ในพระราชสาส์นดังกล่าว หมายถึงสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และ พ.ศ. ๒๑๖๖ เป็นปีที่ ๘ ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พระนามนี้ใช้สำหรับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ดูได้จากสำเนาพระราชสาส์นมาถึงพระองค์ในท้ายหนังสือพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทรเทวี อันเป็นพระราชวิจารณ์ของ ร.๕ และเป็นพระนามสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ดูได้จากสมณสาส์นสังฆราชอยุธยาไปยังลังกาทวีป)

ในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา มีความว่า สมเด็จพระเอกาทศรถเสวยราชย์ เมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๕๕ พ.ศ. ๒๑๓๖ ครองราชสมบัติอยู่ ๘ ปี สวรรคต ปีฉลู จุลศักราช ๙๖๓ พ.ศ. ๒๑๔๔

ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๖๗ พ.ศ. ๒๑๔๘ ยังอยู่ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร คือเป็นปีสุดท้ายในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวร พระอนุชาจะได้ขึ้นครองราชย์ในปีนั้นคือ ปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๖๗ ไม่ใช่ปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๕๕ (คือผิดไป ๑๒ ปี) ปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเอกาทศรถจึงยุติแล้วว่าขึ้นครองราชย์ เมื่อปีมะเส็ง จุลศักราช ๙๖๗ พ.ศ. ๒๑๔๘ หรือ ค.ศ. ๑๖๐๕

ที่ว่ายุติแล้ว ก็โดยมีหลักฐานทั้งในประเทศ (คือฉบับหลวงประเสริฐฯ) และต่างประเทศ (จดหมายเหตุของพ่อค้าอังกฤษ ชื่อ Peter Floris) ยืนยันรับรองตรงกัน เฉพาะจดหมายเหตุของ Floris^(๓) ว่าไว้ว่า.— “...anno 1605, whenas the Black King deceased without

๓ PETER FLORIS: His Voyage to the East Indies in the Globe, 1611-1615. London, Printed for the Hakluyt Society, 1931. p. 55.

จดหมายเหตุของปีเตอร์ ฟลอริส ฉบับนี้ให้สอบกันได้ที่ห้องสมุดสยามสมาคม

any issue. He was a man of great understanding, and left his kingdom to his brother who was called the White King, who was a very covetous man but enjoyed his kingdom in peace, doing no other thing worthy of remembrance. He died anno 1610, leaving divers children behind him.....”

การแก้ไขปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเอกาทศรถ จากตัวเลขที่ผิดในฉบับพระราชหัตถเลขา มาให้ทรงกลมกลืนในฉบับหลวงประเสริฐฯ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูรทรงกระทำแล้ว แต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ ดังปรากฏในพระอธิบายเรื่องในหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา จัดพิมพ์โดยบริษัทไอบีเคียนส์โคร์ เล่ม ๑ ตอน ๒ หน้า ๔๖๑

แต่ปีสิ้นสุดในรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถจะเป็นปีไหน ? สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูรทรงไว้ (ในหน้า ๔๖๑ หนังสือที่อ้าง) ว่า “(พระองค์) ครองราชสมบัติอยู่ที่ปีและสวรรคตมีไฉนไม่ปรากฏ ด้วยหมจดดับพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ เสียด้วยคิดว่าปีรัชกาล ๘ ปี (ตามฉบับพระราชหัตถเลขา) ควรลงศักราชปีสวรรคต มีฉ.จุลศักราช ๙๗๕ พ.ศ. ๒๑๕๖”

“ถ้าคิดว่าปีรัชกาล ๘ ปี” เป็นพระอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูรเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ แต่พระองค์จะทรงยุติตามนี้หรือ ? หรือพระองค์จะทรงมีพระมติเป็นอย่างอื่น ? ปัญหาที่ตอบไว้ว่า พระองค์มีพระมติเป็นอย่างอื่น คือ มีพระมติว่า ปีรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถ เป็น ๑๕ ปี ไม่ใช่ ๘ ปี ตามตัวเลขในฉบับพระราชหัตถเลขา (ดังปรากฏในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕ ตอนท้ายเกี่ยวกับปีรัชกาลกษัตริย์ ๓๓ พระองค์ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ตีพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐) การที่ผู้เขียนตอบปัญหาไว้เช่นนี้ก็เพราะสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมพิทยางกูรทรงไว้ในพระอธิบาย (ในหนังสือที่อ้าง หน้า ๔๕๔) ต่อไปว่า— “เสียคายนกที่ไม่ไถ่ทันฉบับพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ ไปกว่านี้... เรื่องก่อนนี้ไปยังไม่เห็นหนังสืออะไรที่จะใช้สอบศักราชพระราชพงศาวดาร ว่าต้องถือเอาศักราชอย่างไรไว้ในพระราชพงศาวดาร (ฉบับพระราชหัตถเลขา) เป็นหลัก ทั้งรู้ว่าผิด.....”

ก็ในระหว่าง ๓ ปีที่กล่าวนี้ คือ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๗ จนถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ (ปีที่ทรงพระอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กับปีที่ทรงชำระจำนวนปีครองราชย์ของพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยา ทั้ง ๓๓ พระองค์) พระองค์ทรงพบหลักฐานในหนังสือเรื่องใดที่เป็นปัจจัยให้ตัวเลขปีรัชกาล ๘ ปี เปลี่ยนเป็น ๑๕ ปี เกี่ยวกับรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ? ปัญหาข้อนี้ผู้เขียนพยายามจะหาคำตอบ จะถูกเฟงหรือเสียใจความจริง หรือผิดไปเป็นอันมากก็เป็นได้ทั้งนั้น แต่ผู้เขียนก็จะลองตอบคู่พร้อมทั้งให้หลักฐานประกอบคำตอบนี้

ในท้ายคำนำ หนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (ทรงไว้เมื่อ วันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลพรหม ทรงไว้ว่า..... “เรื่องต่อไปนี้ ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจนตลอดแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีเรื่องเกี่ยวข้องด้วยต่างประเทศมาก ข้าพเจ้ากำลังสืบหาหนังสือและสอบสวนอยู่ ตั้งใจว่าจะทำต่อไปโดยลำดับ.....” หนังสือเกี่ยวข้องด้วยต่างประเทศตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และพระองค์ทรงได้ทรงใช้สอบสวน คือ จดหมายเหตุของพ่อค้าฮอลันดา ชื่อ วันวลิต (Van Vliet ฟอนฟลิท) ผู้เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา ๗ ปี ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จดหมายเหตุของวันวลิต ที่พระองค์ทรงใช้ เป็นคำแปลจากภาษาฝรั่งเศสมาเป็นภาษาอังกฤษ (ไม่ใช่จากต้นฉบับเดิมซึ่งเป็นภาษาฮอลันดา) บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ Bangkok Times ในเวลานั้นชื่อ W.H. Mundie แปลไว้แต่ ค.ศ. ๑๙๐๔ และได้นำขึ้นถวายแก่สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก่อน พ.ศ. ๒๔๖๐ (ค.ศ. ๑๙๑๗) คำแปลจดหมายเหตุวันวลิต ของ Mundie ต่อมาตีพิมพ์ไว้ในวารสารสยามสมาคม ฉบับที่ ๓๐ ภาค ๒ เมษายน ๑๙๓๘

ข้อความที่พระองค์ทรงใช้ในการสอบสวนรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ก็คือ ข้อความว่า “... he died...having reigned 9 years” (หน้า ๕๘ วารสารดังกล่าว) (คือสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงครองราชย์ ๙ ปี) สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสวรรคต เมื่อวันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๒๘ ปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็ต้องเริ่มก่อนนั้น ๙ ปี คือ ค.ศ. ๑๖๒๐ นี่เป็นการบวกลบตามเกณฑ์เลขคณิตธรรมดา ปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงตกปีวอก จุลศักราช ๙๘๒ พ.ศ. ๒๑๖๓ (ค.ศ. ๑๖๒๐) เมื่อทรงคำนวณปีขึ้นครองราชย์ของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ตามหลักฐานคำแปลของ Mundie) ว่าตรงกับ ค.ศ. ๑๖๒๐ ปีสวรรคต หรือปีสิ้นสุดรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถจึงเป็นปีนี้ด้วยโดยปริยาย คือ ปีวอก จุลศักราช ๙๘๒ พ.ศ. ๒๑๖๓

ด้วยเหตุนี้ ในประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๕ ตีพิมพ์เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงปรากฏข้อความดังนี้.—

สมเด็จพระเอกาทศรถ	ปีเสวยราชย์	มะเส็ง	จุลศักราช ๙๖๗	(ตรงกับ ค.ศ. ๑๖๐๕)
	ปีสวรรคต	วอก	๙๘๒	(,, ,, ๑๖๒๐)
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	ปีเสวยราชย์	,,	,,	(,, ,,)
	ปีสวรรคต	มะเมีย	๙๙๒	(,, ,, ๑๖๓๐)

(จากฉบับสำนักพิมพ์แก้วหน้า ภาค ๕ หน้า ๖๒๐ พ.ศ. ๒๕๐๗) นักเรียนที่ใช้ตำราฯ ของกระทรวงศึกษาธิการจึงยึดถือตัวเลขเช่นนี้แต่นั้นมา

เราเชื่อกันมาเช่นนั้น นับแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ อันเป็นปีที่พิมพ์ประชุมพงศาวดาร ภาค ๕ เป็นครั้งแรก เพราะในความรู้เรื่องเมืองไทย ไม่มีใครจะใช้เวลายาวนานและความอุตสาหะสอบสวนเรื่องราวได้กว้างขวางลึกซึ้งเท่า สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ แม้กระนั้นพระองค์ก็ยังทรงนิพนธ์ไว้ในหน้าสุดท้ายของพระอริยาบถพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (เล่ม ๑ ตอน ๒ หน้า ๕๑๔) ว่า...“ข้าพเจ้าต้องขอบอกแก่ผู้อ่านซ้ำอีกครั้งหนึ่งว่า คำอธิบายและความเห็นของข้าพเจ้าที่กล่าวในหนังสือเรื่องนี้ว่า อาจจะมีผิดพลาดพลั้ง... ขอให้ท่านผู้ศึกษา.. ที่อ่านหนังสือเรื่องนี้ จงถือว่าคำอธิบายทั้งปวงนั้น เหมือนหนึ่งคำหาหรือ ถ้าข้อใดได้พบหลักฐานว่าความจริงเป็นอย่างอื่นของช่วยสอบสวนแก้ไขให้ความรู้พงศาวดารเมืองไทยดีขึ้น จะได้เป็นประโยชน์แก่ผู้ศึกษายิ่งขึ้นต่อไปโดยลำดับ” นี่เป็นวาตะของพระองค์ซึ่งแสดงความเป็นปราชญ์ไว้อย่างชัดเจน

ขอย้อนกลับมาพูดถึง จดหมายเหตุของวันวลิต ที่พระองค์ทรงใช้สอบสวนเรื่องราวในแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรถและแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม คือ พระองค์ทรงใช้คำแปลเป็นภาษาอังกฤษของ W.H. Mundie เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๔ Mundie แปลมาอีกต่อหนึ่ง จากคำแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสของ Wicquefort ตีพิมพ์ไว้แต่ ค.ศ. ๑๖๖๓ ที่กรุงปารีส ส่วนต้นฉบับเป็นภาษาฮอลันดา นับแต่วันวลิตเขียนไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๐ ที่กรุงศรีอยุธยา สูญหายไปไม่ทราบว่าเป็นไปอยู่ที่ใด ผู้ใฝ่ใจในวิชาประวัติศาสตร์เมืองไทยต่างก็ใคร่ได้ตรวจสอบจากต้นฉบับ แต่ก็จ้องใจจนปัญญาเพราะหาต้นฉบับไม่ได้ เรื่องเป็นอยู่ในสภาพเช่นนี้ตลอดมาว่าร่วม ๓๐๐ ปี จวบจนนักศึกษาชาวญี่ปุ่นชื่อ เซอิชิ อิวาโอ (Seichi Iwao) เข้าไปพำนักอยู่ในประเทศฮอลันดาก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ และใช้เวลาตรวจสอบเอกสารในหอจดหมายเหตุที่กรุง Amsterdam ค้นพบต้นฉบับ จดหมายเหตุของวันวลิต (และเอกสารอื่น ๆ อีกมาก) และเมื่อนำไปเทียบเคียงกับคำแปลภาษาฝรั่งเศสของ Wicquefort จึงพบที่ผิดพลาดไปจากต้นฉบับหลายแห่ง จึงนำต้นฉบับพร้อมทั้งคำแปลนั้นออกตีพิมพ์เผยแพร่ให้เห็นที่กรุงโตเกียวเมื่อ ค.ศ. ๑๙๕๘ และเพราะจดหมายเหตุนี้เป็นเรื่องเฉพาะเมืองไทย และยังเป็นเรื่องราวเหตุการณ์นานมาแล้ว ผู้สนใจจึงมีจำนวนน้อย Toyo Bunko จึงตีพิมพ์เพียง ๓๐๐ เล่ม (มีที่ห้องสมุดสยามสมาคม ๑ เล่ม)

ในหน้า ๑๘ (จากต้นฉบับภาษาฮอลันดา) และหน้า ๑๙ (จากคำแปลภาษาฝรั่งเศสของวิกเกอฟอร์ด) มีข้อความสำคัญเกี่ยวกับอายุรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมดังนี้: “... ‘I was een Prince inde fleur sijns livens, out 38 Iaeren, hadde 19 Iaeren meest vredich geregeert...’”

(นายโบเลส สยามสมาคม ช่วยแปลให้ว่า พระองค์สวรรคตยังอยู่ในพระวัยหนุ่ม ทรงพระชนมายุได้ ๓๘ พรรษา และทรงครองราชย์มาได้ ๑๙ ปี ด้วยความร่มเย็นเป็นสุขทั้งแผ่นดิน) นี่เป็นต้นฉบับภาษาฮอลันดาของวันวลิต เขียนขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๐ “... Il n'avoit

lors de son decez, que trente-huite ans; de sorte qu' il mourut en la fleur de son âge, apres avoire regné environ neuf ans. presque tousiours a en paix....” (เมื่อพระองค์สวรรคตนั้น ทรงพระชนม์ ๓๘ พรรษา ยังทรงอยู่ในพระวัยหนุ่มภายหลังเมื่อได้ทรงราชย์ ๙ ปี) นี้จากฉบับแปลภาษาฝรั่งเศสของ วิคเกอร์ฟอร์ด ศิลปินที่กรุงปารีส ค.ศ. ๑๖๖๓

ความจากต้นฉบับ และจากคำแปลภาษาฝรั่งเศสก็ตรงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ผิดกันที่ปีรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ต้นฉบับเขียนไว้ว่า ๑๘ ปี แต่ในคำแปลเหลือเพียง ๙ ปี เท่านั้น

เพื่อให้ความสมบูรณ์ จึงนำคำแปลเป็นภาษาอังกฤษของ Mundie และคำแปลเป็นภาษาไทยของกรมศิลปากรมาลงไว้ให้ด้วยดังนี้.—“... At the time of his decease he was only 38 years old, so that he died in the flower of his age, after having reigned 9 years, almost the whole time in peace...” (คำแปลของ W.H. Mundie เมื่อ ค.ศ. ๑๙๐๕ จากคำแปลของ Wicquefort).

“พระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศมีพระชนมายุได้ ๓๘ พรรษา นับว่าพระองค์สวรรคตในวัยที่ยังแข็งแรง ภายหลังเมื่อทรงราชย์ได้ ๙ ปี ด้วยความมีสันติสุขเกือบตลอดรัชกาล” (หน้า ๖ จดหมายเหตุวันวิสาขบูชาสมบูรณ คำแปลของกรมศิลปากร เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ จากคำแปลของ Mundie)

วันสวรรคตของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม จดหมายเหตุและคำแปลว่าไว้ตรงกันว่า วันที่ ๒๒ เดือนอ้าย ปีมะเส็ง และศาสตราจารย์อิวาโด ทำเชิงอรรดไว้ว่า ตรงกับวันที่ ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๒๘

ถ้าเรายึดตัวเลขนี้เป็นหลักฐาน และใช้เกณฑ์บวกลบตามวิชาเลขคณิต รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็ต้องเริ่มตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๑๐ ไปสิ้นสุดเอา ค.ศ. ๑๖๒๘ ปลายปี ถ้านับตามธรรมาก็ได้ ๑๘ ปี แต่ถ้ารวมปีหัวปีท้ายเข้าไปด้วย ก็จะเป็น ๑๙ ปี ดังนั้น รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ก็จะต้องสิ้นสุดใน ค.ศ. ๑๖๑๐ และสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงได้ราชสมบัติในปีเดียวกันนั้น อายุรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถจึงเหลือเพียง ๕ ปี หรือ ๖ ปี ถ้ารวมปีหัวปีท้ายในรัชกาลเข้าไว้ด้วย

แต่ผู้เขียนไม่พึงเกณฑ์บวกลบแต่อย่างเดียว ยังขอเสนอหลักฐานของอังกฤษเพื่อสนับสนุนเกณฑ์บวกลบนี้ คือ หลักฐานของพ่อค้าอังกฤษชื่อ Peter Floris (ตั้งกล่าวข้างต้น)

“This in brief is the destruction of Pegu, whereby Siam is come up again, which, because of the domination of Pegu, was somewhat decayed, bringing under his subjection the kingdoms of Camboja, Laniangh, Jagomai, Lugor, Patania, Tenesserin, and

divers other places and kingdoms, till anno 1605, whenas the Black King deceased without any issue. He was a man of great understanding; and left his kingdom to his brother who was called the White King, who was a very coveteous man but enjoyed his kingdoms in peace, doing no other thing worthy of remembrance. He died anno 1610, leaving divers children behind him." (หน้า ๕๕ หนังสือดังกล่าว)

ผู้เขียนคัดคำของ ปีเตอร์ ฟโลริส มาลงไว้ให้ทั้งวรรคมิให้ตกหล่น แต่ได้แก้ไขตัวสะกดให้เป็นไปตามที่นิยมกันในสมัยปัจจุบัน เพื่อความสะดวกในการพิจารณา เป็นการบันทึกของพ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาเริ่มค้าขายอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๒ โดยได้เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ คือ James I แต่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ในค.ศ. ๑๖๑๒ นั้น และได้รับพระราชทานที่ทางให้ตั้งห้างค้าขายอยู่ใต้ลงไปจากห้างฮอลันดา ซึ่งเข้ามาเปิดห้างเมื่อ ๑๐ ปีก่อน ในรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ปีเตอร์ ฟโลริส เองดูแลกิจการอยู่ที่ปัตตานี ที่กรุงศรีอยุธยามีคนอังกฤษชื่อ Lucas Antheunis ประจำอยู่รวมทั้งผู้ช่วยอีก ๒-๓ คน ตัว Lucas อยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ๓ ปี คือ ระหว่าง ค.ศ. ๑๖๑๒-๑๖๑๕ พ่อค้าอีกคนหนึ่งชื่อ Adam Denton ประจำอยู่ที่ปัตตานี ส่วนที่เชียงใหม่ มีพ่อค้าอังกฤษอีก ๒ คน ชื่อ Martins และ Thomas Samuel (๔) ถูกส่งตัวขึ้นไปค้าขายเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๓ และไปติดอยู่ที่เมืองเชียงใหม่พักหนึ่ง เมื่อคราวพระเจ้า (อังวะ) ธรรมมหาราช (Anaukpetlun) เสด็จกรีธาทัพมาตีเมืองเชียงใหม่ได้ ห้างอังกฤษมาเปิดกิจการเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๒ และปิดลงครั้งแรกนี้ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๓ รวมเวลาได้ ๑๑ ปี ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม รายงานข่าวคราวจากกลุ่มพ่อค้าอังกฤษมีไปถึง Peter Floris ที่ปัตตานี และ Peter Floris เป็นผู้ทำจดหมายเหตุไว้แต่ครั้งนั้น ตัวสะกดการันต์จึงใช้ที่ปฏิบัติกันในสมัยนั้น คือราว ๓๕๐ ปี มาแล้ว เมื่อ Hakluyt Society ที่กรุงลอนดอนตีพิมพ์ออกเผยแพร่เมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๔ หนังสือนี้จึงเป็นเอกสารชิ้นหนึ่งซึ่งเป็นประโยชน์ในการสอบสวนเรื่องราวของเมืองไทย และประเทศใกล้เคียงในครั้งนั้น ได้อย่างดี

ความสำคัญของจดหมายเหตุนี้จึงอยู่ที่คน ๒ คน คือตัว Peter Floris และ Lucas Antheunis Peter Floris ได้รับมอบจากกลุ่มนายทุนในประเทศอังกฤษให้เป็นหัวหน้า นำเรือออกมาค้าขายยังประเทศต่าง ๆ ในภาคนี้ของโลก ส่วน Lucas Antheunis (แปลว่า Lucas บุตรของ Anthony) เป็นผู้ประจำอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ๓ ปี ดังกล่าว เมื่อตอนอำลากลับประเทศเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๕ มีหลักฐานในหนังสือ Records of the Relations . . . เล่ม ๑ หน้า ๓๗ (หอพระสมุดวชิรญาณตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๙๑๕) ว่าเป็นผู้อัญเชิญพระราชสาส์นสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมไป

๔ Thomas Samuel ถูกทัพพม่าจับเป็นเชลยไปหงสาวดีและไปถึงแก่กรรมที่นั่น เป็นเหตุการณ์หนึ่งในการที่พม่าแย่งชิงเมืองเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๖๑๔ (Hall, BURMA. London, 1950. P. 64)

ถวายพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ คือ James I ด้วย ชาวคราวเรื่องการค้าและสภาพของบ้านเมือง เป็นอย่างไร ก็ส่งมาให้หัวหน้า คือ Peter Floris ๆ จึงทำเป็นบันทึกถวายวัน จดเหตุการณ์นั้นไว้ เพื่อรายงานต่อกลุ่มนายทุนในประเทศอังกฤษ

เกี่ยวกับตอนเปลี่ยนแผ่นดินจากรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถใน ค.ศ. ๑๖๑๐ จดหมาย เหตุนี้ลงข้อความไว้ว่า: "... His death had caused a great alteration, for he, lying in his death-bed, caused his eldest son to be slain, a young man of very great hope, at the instigation of one Jockcrommewaye, being one of the principal lords of Siam, who, having a great many slaves, thought to make himself King. This White King deceasing, this present King, being his second son, succeeded in the kingdom...." (หน้า ๕๖ หนังสือดังกล่าว)

ข้อความที่ปรากฏเช่นนี้ เป็นการกล่าวอย่างรวบรัดว่า เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถจะเสด็จสวรรคตใน ค.ศ. ๑๖๑๐ พระองค์ทรงให้ประหารราชโอรสองค์ใหญ่ (คือ เจ้าฟ้าสุทัศน์ในพระราชพงศาวดาร ซึ่งระบุว่า พระองค์เสวยยาพิษสิ้นพระชนม์) ราชโอรสองค์รองจึงได้สืบสันตติวงศ์ คือ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

Peter Floris และคณะเข้ามาอยู่ในพระราชอาณาเขตกรุงศรีอยุธยา เมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๒ และเปิดห้างค้าขายอยู่จนถึง ค.ศ. ๑๖๒๓ เป็นเวลา ๑๑ ปี ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ข้อความที่ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ ๒ ของสมเด็จพระเอกาทศรถ จึงขัดกับข้อความในพระราชพงศาวดารที่ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงพระนามเดิมว่า พระศรีสิน "บวชอยู่วัตรชัง รู้พระไตรปิฎกสันตทัคค์ ได้สมณฐานันดรเป็นพระพิมลธรรม อนันตปริษา คึกกับจมีนศรีสรวิทย์และศิษย์โยมเป็นความลับ ซ่องสุมพรรคพวกได้มากแล้ว ก็ปริวัตร ออกเปลวพลบค่ำ.... ยกพลมาฟันประตุมงคณสุนทรเข้าไปได้ในท้องสนามหลวง... ก็ให้กุมเอาพระเจ้าแผ่นดิน... แล้วก็ให้สำเร็จโทษเสียด้วยท่อนจันทน์... พระศรีเสว ภาคย์อยู่ในราชสมบัติมีหนึ่งกับสองเดือน"

ความในพระราชพงศาวดารเป็นดังนี้ ก็ทำให้เกิดปัญหาขึ้นหลายข้อ คือ ๑. เจ้าฟ้าศรีเสวภาคย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาหรือไม่? ถ้าอายุรัชกาลของพระองค์รวมได้ปีหนึ่งกับสองเดือน นับแต่ ค.ศ. ๑๖๑๐ บิสิ้นสุทธรัชกาลก็จะตรงกับ ค.ศ. ๑๖๑๒ ปีที่ Peter Floris และคณะเข้าประจำอยู่ในกรุงศรีอยุธยาพอดี เหตุการณ์เปลี่ยนแผ่นดินยังสท ๆ ร้อน ๆ และเป็นเหตุการณ์วิสามนัญครึกโครมเช่นนั้น ทำไมจึงไม่ปรากฏในจดหมายเหตุของ Peter Floris

เรื่องเจ้าฟ้าศรีเสวภาคย์ เป็นเรื่องใหญ่ มีผู้สงสัยและเขียนขึ้นไว้นานมาแล้วว่า คงไม่มีตัวตนในประวัติศาสตร์ไทย ผู้สงสัยคนสำคัญคือ W.A.R. Wood เขียนไว้ในหนังสือของท่านว่า.—

“The Siamese P’ongsawadan says that Ekat’osorot was succeeded by his son, Prince Saowap’ak ... No contemporary European writers mention such a king as Saowap’ak... The P’ongsawadan’s unsupported evidence in this point is of little value” (W.A.R. Wood : A History of Siam. Bangkok, 1st Edition, 1924. Note 3, P. 160.)

เรื่องนี้ ข้าพเจ้าจะขอตอบในหมายเหตุ ๑ ท้ายเรื่อง โดยข้าพเจ้าพบความบกพร่องของหลักฐานฮอลันดาชิ้นหนึ่ง ซึ่งตีพิมพ์ไว้เป็นภาษาอังกฤษในหนังสือ Records of the Relations เล่ม ๑ หน้า ๖-๘ ก่อนนำเรื่องนี้เสนอเป็นบรรณาการแก่ผู้อ่าน ข้าพเจ้าได้เขียนไปแจ้งให้ W.A.R. Wood ทราบ โดยข้าพเจ้ามีความนิยมนับถือท่านมาช้านานกว่า ๓๐ ปีแล้ว เป็นการแสดงสัมมาคารวะแก่ท่านผู้สูงอายุ (คือ ๙๐ ในบัดนี้) ใจความว่า เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์มีตัวตนจริงในประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในเอกสารฮอลันดา แต่ทำไม Peter Floris ไม่จดบันทึกเรื่องราวไว้คงจะเนื่องจากมูลเหตุใดมูลเหตุหนึ่ง

ขอย้อนกลับมากล่าวถึงปีรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ ด้วยมีหลักฐานอังกฤษแย้งอยู่ชิ้นหนึ่งว่า บีสันสุตวรรษกาลของพระองค์เป็น ค.ศ. ๑๖๒๐ เป็นเอกสารของผู้ไม่ปรากฏชื่อ ตีพิมพ์อยู่ใน Records of the Relations เล่ม ๑ หน้า ๑๓๗-๑๔๑ ศักราชกำกับเอกสารก็ไม่มีแต่เชื่อว่าคงเขียนขึ้นใน ค.ศ. ๑๖๒๒ มีข้อความว่า .-“.. The White King died in 1620, and his second son inherits” (คือพระองค์ขาวสวรรคตเมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๐ ราชโอรสองค์ที่สองจึงได้สืบราชสมบัติ) ข้อความนี้อาจเป็นหลักฐานที่สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงรับเป็นยุคก็เป็นได้ เพราะปีตีพิมพ์หนังสือชุด Records of the Relations... (มี ๕ เล่มด้วยกัน) เฉพาะเล่ม ๑ ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๕ ตรงกับ พุทธศักราช ๒๔๕๘ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงขึ้นครองราชย์ในปีรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินอยุธยา ๓๓ พระองค์ โดยมีการตีพิมพ์เป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ คือ ชุดประชุมพงศาวดาร ภาค ๕

ถ้าเรามีแต่เอกสารอังกฤษชิ้นนี้โดด ๆ เราก็จำต้องยอมรับเป็นหลักฐานไปพลางก่อน ยิ่งวันวลิตต่อมาเขียนไว้ว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมครองราชย์ได้ ๙ ปี ก็สวรรคต (ตามคำแปลผิดของ วิกเกอฟอร์ด) ก็น่าจะเป็นเหตุให้สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมทรงรับเป็นยุคก็เป็นได้ทรงแก้ไขอายุรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถจาก ๗ พรรษา (ตามพระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับ บริติช มิวเซียม) เป็น ๑๕ พรรษา

แต่บัดนี้ เรามีต้นฉบับภาษาฮอลันดาของวันวลิต พิมพ์ปรากฏเป็นหลักฐานแล้ว แสดงปีรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็น ๑๙ ปี ปีรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถจึงเป็น ๑๕ ปีไปไม่ได้ เพราะระหว่างสมเด็จพระนเรศวรฯ สวรรคต และสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสวรรคต (ซึ่งมีหลักฐาน รัตกุม) มีระยะเวลาเพียง ๒๓ ปีเท่านั้น (คือระหว่าง ค.ศ. ๑๖๐๕ ถึง ค.ศ. ๑๖๒๘)

ในระยะเวลาดังกล่าว ถ้าเราจัดให้สมเด็จพระเอกาทศรถครองราชย์ ๑๕ ปี ปีรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมก็จะเหลือเพียง ๕ ปี ซึ่งขัดกับหลักฐานทั้งของอังกฤษและของฮอลันดา คือ ขัดกับหลักฐาน Peter Floris ซึ่งกล่าวว่า พระองค์ชาวสวรรคตเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๐ จึงครองราชย์เพียง ๕ ปี และขัดกับหลักฐานของวันวลิต ซึ่งกล่าว ว่าสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสวยราชย์ ๑๕ ปี (พระราชนิพนธ์พงศาวดารฉบับต่าง ๆ ระบุว่า พระองค์เสวยราชย์ ๒๕ พรรษา มีแต่ “สังคีติวงศ์” ฉบับเดียวว่า พระองค์เสวยราชย์ ๑๕ พรรษา ตรงกับ “วันวลิต”)

ข้าพเจ้าคำนึงถึงปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องหลักฐานนี้ หลักฐานที่สนับสนุนกันก็มี ขัดแย้งกันก็มีอยู่เหมือนกัน แต่มาคำนึงถึงข้อความอื่นที่ Peter Floris เขียนไว้ว่า เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคตใน ค.ศ. ๑๖๑๐ ราชสมบัติตกอยู่แก่ราชบุตรองค์ที่ ๒ กษัตริย์องค์ใหม่โปรดฯ ให้ประหารออกพระไวย (วรรณรด) ผู้ซึ่งยุแหยให้สมเด็จพระเอกาทศรถ ทรงส่งสยพระราชนิพนธ์องค์ใหญ่ว่าจะภิกขบด ออกพระไวยฯ มีทหารอาสาญี่ปุ่นฝักใฝ่อยู่มาก ทหารญี่ปุ่นเหล่านี้จึงเข้ากุมพระมหากษัตริย์ บังคับให้พระองค์ทรงประหารขุนนางผู้เป็นปฏิปักษ์กับพระนายไวยฯ เจ้าชายของทนต์เสียหลายคน และเมื่อจะลงเรือเล่นออกไปจากกรุงศรีอยุธยา ทหารญี่ปุ่นปล่อยพระมหากษัตริย์โดยยึดเอาพระสงฆ์เป็นตัวประกันหลายองค์ ชาวคราวที่ทหารญี่ปุ่นทำอุกอาจ เช่นนี้รู้ไปถึงพระเจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุต พระองค์จึงยกทัพลงมาเพื่อจะสู้รบขับไล่ทหารญี่ปุ่น แต่เมื่อมาถึงเมืองห่างจากกรุงศรีอยุธยา ๓ วัน พวกทหารญี่ปุ่นได้ลงเรือเล่นออกไปนอกพระราชอาณาเขตแล้ว และทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยา ก็นำทัพขึ้นไปปะทะไว้ ทัพกรุงศรีสัตนาคนหุตจึงถอยกลับไป ขณะนั้นองค์พระมหากษัตริย์ทรงพระชนม์มรรว ๒๒ พรรษา (Floris—หน้า ๕๗ ...this young King, being about the age of 22 years...)

จดหมายเหตุ ของ Peter Floris อันที่จริงเป็น Diary คือ เป็นบันทึกรายวันตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น วันที่บันทึกข้อความที่เสนอมานี้อยู่ในระหว่างวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๒ (Floris—หน้า ๕๒) และวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๒ (Floris—หน้า ๖๒) คือ เป็นการเสนอหลักฐานว่า ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๒ กษัตริย์กรุงศรีอยุธยา ทรงพระชนมายุได้ ๒๒ พรรษาเท่านั้น จึงเห็นได้ชัดว่า จะเป็นสมเด็จพระเอกาทศรถไปไม่ได้ เพราะถ้าสมเด็จพระเอกาทศรถยังทรงพระชนม์อยู่ในปีนั้น พระชันษาก็จะกว่า ๕๐ เข้าไปแล้ว (คือ อ่อนกว่าสมเด็จพระนเรศวร ๖ พรรษา สมเด็จพระนเรศวรสวรรคต ค.ศ. ๑๖๐๕ ทรงพระชนม์ ๕๐ พรรษา) หลักฐานของ Floris นี้แสดงว่าผู้ครองกรุงศรีอยุธยาใน ค.ศ. ๑๖๑๒ ทรงพระวัยหนุ่ม ทรงพระชนม์เพียง ๒๒ พรรษา จึงไม่เห็นทางจะหมายถึงสมเด็จพระเอกาทศรถไปได้

แท้จริง เรื่องยุ่งยากกับทหารอาสาญี่ปุ่น ก็ปรากฏในพระราชพงศาวดารในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ดังความว่า.— “ครั้งนั้นญี่ปุ่นเข้ามาค้าขายหลายลำ ญี่ปุ่นโกรธว่าเสนาบดีมิได้เป็นธรรม คบคิกกันเข้าด้วยพระพิมลธรรม ฆ่าพระมหากษัตริย์เสีย ญี่ปุ่นคุมกันได้ประมาณ ๕๐๐ ยกเข้ามาในท้องสนามหลวง คอยจะกุมเอาพระเจ้าอยู่หัว...” เรื่องยุ่งยากกับญี่ปุ่น พระราชพงศาวดารจึงว่าไว้ตรงกันกับจดหมายเหตุของ Floris แต่มูลเหตุที่ก่อให้เกิดความยุ่งยากเกิดขึ้นนั้นต่างหลักฐานก็ว่าไว้ต่างกัน เรื่องสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ว่าจะทรงพระนามเดิมว่าพระศรีสิน ได้สมณฐานันดรเป็นพระพิมลธรรมหรือไม่ เป็นอีกเรื่องหนึ่งซึ่งจะกล่าวไว้พร้อมทั้งหลักฐานในหมายเหตุ ๓ ท้ายเรื่อง

เมื่อ Floris กล่าวเป็นหลักฐานว่า ใน ค.ศ. ๑๖๑๒ กษัตริย์อยุธยา ทรงพระชนม์ได้ ๒๒ พรรษา และต่อมา วันวลิต กล่าวไว้ในจดหมายเหตุของเขาว่า สมเด็จพระอินทราชา (คือสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม) สวรรคตเมื่อ ค.ศ. ๑๖๒๘ (คือ อีก ๑๖ ปีต่อมา) ทรงพระชนมายุได้ ๓๘ พรรษา ตัวเลขของ Floris และของ วันวลิต เกี่ยวกับพระชนมายุของพระองค์จึงรับกันได้อย่างสนิท หลักฐานอังกฤษที่ปราศจากชื่อผู้เขียนและปราศจากวันที่ใน Records of the Relations.... เล่ม ๑ หน้า ๑๓๗—๑๔๑ จึงเป็นอันไม่มีน้ำหนัก

ดังนั้นใน ค.ศ. ๑๖๑๒ เป็นรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแล้ว ส่วนสมเด็จพระเอกาทศรถ สวรรคตแต่ ค.ศ. ๑๖๑๐ (๕) ปีจอ จุลศักราช ๙๗๒ ปีรัชกาลของพระองค์จึงมีเพียง ๕ ปี แต่ปีเริ่มรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจะเริ่มทันที หรือจะถัดมาอีกปีเศษ จะได้ว่าไว้ในหมายเหตุ ๑ ท้ายเรื่องนี้

เป็นอันว่า ในบรรดาหนังสือเรื่องพระราชพงศาวดารของเรา หนังสือ “สังคีตวิวงศ์” ของสมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑ (แต่งเป็นภาษามครเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒) ระบุปีรัชกาลนี้ไกลที่สุด คือ ๖ ปี ถัดมาก็คือ พระราชพงศาวดารกรุงสยามฉบับบริติช มิวิเชียมว่าไว้ ๗ ปี นอกนั้นก็ยังไม่ไกลออกไปทุกที ขอท่านผู้อ่านช่วยตามสอบดูว่า ปีรัชกาลของพระองค์รวมได้ ๕ ปีเพียงเท่านั้น หรือจะเป็นอย่างอื่น

หมายเหตุ ๑ รัชกาลสมเด็จพระศรีเสาวภาคย์ มีหรือไม่?

W.A.R. Wood ผู้แต่งหนังสือประวัติศาสตร์สยามเชื่อว่า เพราะ Floris ไม่ได้กล่าวถึงรัชกาลนี้ วันวลิต ก็ไม่พูดถึงเรื่องเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ และในหนังสือ “สังคีตวิวงศ์” ของสมเด็จพระ

๕ Wood หน้า ๑๕๖ เสนอว่า วันสวรรคตของสมเด็จพระนเรศวร ตรงกับวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๐๕ และในท้ายหมายเหตุ ๑ นี้ข้าพเจ้าเสนอว่า วันสวรรคตของสมเด็จพระเอกาทศรถตกในเดือน ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๐ ปีรัชกาลของพระองค์จึงรวมได้ ๕ ปี ๕ เดือน

พระวันรัตน์ วัดพระเชตุพนฯ ก็มีใ้ระบุดังรัชกาลนี้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงเขียนไว้ว่า.—“พระราชพงศาวดารระบุว่า เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ ราชบุตรองค์ที่ ๒ ของสมเด็จพระเอกาทศรถได้เสวยราชย์สืบต่อจากพระองค์.....แต่ไม่มีเอกสารชาวยุโรปผู้ใดในสมัยนั้นระบุดังกษัตริย์ซึ่งทรงพระนามพระศรีเสาวภาคย์เลย.....ตามที่พระราชพงศาวดารกล่าวเช่นนั้น เมื่อไม่มีหลักฐานสนับสนุน จึงไม่น่าหนักประการใด...” (Note 3,p. 160—W.A.R. Wood : A History of Siam, 1st Edition, Bangkok, 1924)

คำกล่าวของ W.A.R. Wood ในข้อนี้ จึงเป็นคำกล่าวฉกรรจ์มาก เพราะเท่ากับทำให้กษัตริย์จำนวน ๓๓ พระองค์ ในยุคกรุงศรีอยุธยาต้องลดจำนวนไปองค์หนึ่ง เหลืออยู่เพียง ๓๒ พระองค์ถ้าเรายอมรับมติของท่าน

อันที่จริง Wood ท่านใช้เวลาและอุตสาหวิริยะมากในการสอบสวนข้อเท็จจริงเพื่อนำมาเขียนหนังสือดังกล่าวของท่าน มตินี้เมื่อได้กล่าวออกมาเช่นนั้นแล้วใครอ่านพบ ต่างก็ต้องยอมหนึ่งในเมื่อยังไม่พบหลักฐานที่จะสนับสนุนเรื่องพระศรีเสาวภาคย์ว่า เป็นผู้สืบครองราชสมบัติต่อจากพระราชบิดาของพระองค์ แต่มีข้อน่าสังเกตอยู่ข้อหนึ่ง คือ เมื่อ F.H. Giles (พระยาอินทมนตรีฯ) เขียนคำวิจารณ์เจตหมายเหตุวันวลิตเมื่อ ค.ศ. ๑๙๓๘ (ลงในวารสารสยามสมาคมเป็น ๓ ตอนใน ค.ศ. นั้น) ท่านก็ยังระบุพระนามเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ว่าทรงครองแผ่นดินสืบต่อจากสมเด็จพระเอกาทศรถ คุประหนึ่งว่า F.H. Giles จะไม่ได้สังเกตเห็นข้อทักท้วงของ Wood ในเรื่องนี้ ซึ่งตีพิมพ์ที่กรุงเทพฯ ก่อนบทวิจารณ์ฯ ของท่านถึง ๑๒ ปี

คำกล่าวของ Wood ที่ว่า “ไม่มีเอกสารชาวยุโรปผู้ใดในสมัยนั้นระบุดังกษัตริย์ซึ่งทรงพระนามพระศรีเสาวภาคย์เลย....” เป็นคำกล่าวแต่ ค.ศ. ๑๙๒๔ คือ กว่า ๔๐ ปีมาแล้ว ปัจจุบันข้าพเจ้าพบเอกสารชาวยุโรป ระบุดังกษัตริย์อยุธยาใน ค.ศ. ๑๖๑๑ สองแห่ง แต่มิได้เอ่ยถึงพระนาม คือ :—

(๑) เอกสารฮอลันดาของ Cornelius Van Nyenrode และ Marten Hautman เขียนที่กรุงศรีอยุธยา ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๑๒ ถึง H. Janssen นายห้างที่ปัตตานี เล่าถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๑๑ ใจความสำคัญว่า “พระมหากษัตริย์ถูกลอบยิงด้วยอาวุธปืนในพระบรมมหาราชวังขณะที่ทรงบรรทมอยู่” แต่มิได้บอกให้ชัดเจนไปว่า ท่านเสด็จสวรรคตหรืออย่างไร (๖)

๖ เอกสารฮอลันดา อยู่ในหนังสือของ Seiichi Iwao เรื่องวันวลิต ตีพิมพ์ที่โตเกียว, ค.ศ. ๑๙๕๔ หน้า ๒๐๑-๒๐๓ มีให้ตรวจสอบได้ที่สยามสมาคม

(๒) เอกสารขอล้นคา Sprinckel นายห้างขอล้นคาประจำปัตตานีตอนต้นรัชกาล สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ค.ศ. ๑๖๐๘) เขียนเล่าเหตุการณ์ตอนต้นรัชกาลไว้ว่า “มีแผนการที่จะยึดครองกรุงศรีอยุธยาแต่ทำไปไม่สำเร็จขณะพระมหากษัตริย์ (เอกาทศรถ) ยังทรงพระชนม์อยู่ แต่เมื่อพระองค์เสด็จสวรรคต (ค.ศ. ๑๖๑๐) แล้ว หัวหน้าขบด คือ ออกพระนายไวย (วรรณรด) ก็เริ่มดำเนินการเพื่อจะขึ้นเถลิงถวัลยราชเป็นกษัตริย์ แต่ประชาชนไม่นิยมด้วย ต่างพากันฝักใฝ่เข้าข้างราชบุตรของกษัตริย์ ๆ จึงได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พวกขอล้นคาเองก็เข้าข้างพระราชบุตร สู้รบกับพวกออกพระนายไวย ราชบุตรของกษัตริย์ (ซึ่งได้เป็นกษัตริย์แล้ว) สวรรคต พระอนุชาองค์เล็กจึงได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน...”^(๗) เอกสารนี้บอกความไว้พิสดารแต่ไม่ระบุศักราชให้ชัดเจนไป แต่พอจับความได้ว่า เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคต มีเหตุการณ์ยุ่งเหยิงเกิดขึ้นที่กรุงศรีอยุธยาเกี่ยวกับจมีนไวยวรรณรดและพวกญี่ปุ่น (ซึ่ง Floris อังกฤษ และ Van Nyenrode ขอล้นคา ก็ระบุเรื่องนี้ไว้) ราชบุตรพระเอกาทศรถได้ราชสมบัติไม่นานก็สวรรคต พระอนุชาองค์เล็กจึงได้ราชสมบัติ

เมื่อเราเอาใจความในเอกสารทั้ง ๒ ฉบับนี้มารวมกัน ประกอบกับเอกสารของ Floris และ Van Nyenrode ด้วยแล้ว ก็จะได้ใจความว่า เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคตใน ค.ศ. ๑๖๑๐ จมีนไวยวรรณรดผู้ผู้แห่ให้สมเด็จพระเอกาทศรถประหารเจ้าฟ้าสุทัศน์อุปราชาแล้วพยายามยึดอำนาจ แต่ราชบุตรองค์ที่ ๒ ของพระองค์ได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน (ทรงพระนามว่า พระศรีเสาวภาคย์) การสู้รบแย่งบัลลังก์ดำเนินต่อไป จมีนไวยวรรณรดถูกประหาร พวกญี่ปุ่นกุมพระศรีเสาวภาคย์ไว้เป็นประกัน ซึ่งในที่สุดพระองค์ก็ถูก “ลอบยิงด้วยอาวุธปืน” สิ้นพระชนม์ในพระราชวัง พระอนุชาองค์เล็กจึงได้ขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน (ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม) รายละเอียดเกี่ยวกับเอกสารขอล้นคาทั้ง ๒ ฉบับมีดังนี้

ว่าถึงเอกสารฉบับแรกเป็นของพ่อค้าขอล้นคา ๒ คน ประจำอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา เขียนเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรุงศรีอยุธยาให้หัวหน้าของเขาที่ปัตตานีทราบ เป็นเอกสาร ๕๕ บรรทัด คำแปลของเอกสารเคยตีพิมพ์แล้วใน ค.ศ. ๑๙๑๕ โดยหอพระสมุดวชิรญาณ ในหนังสือ Records of the Relations... เล่ม ๑ หน้า ๖-๘ ผู้เขียนคือ Cornelius Van Nyenrode และ Marten Hautman เขียนที่กรุงศรีอยุธยา ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๑๒ ถึงหัวหน้าของเขาชื่อ H. Janssen ที่ปัตตานี ในการตีพิมพ์คำแปลเป็นภาษาอังกฤษเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๕ นั้น เกิดการผิดพลาดขึ้นสิ่งหนึ่งซึ่งสำคัญมาก คือ ตกข้อความ ๕ บรรทัดแรกไป การที่ข้าพเจ้าจะทราบว่ เอกสารนี้มีข้อความตกหล่นไป ๕ บรรทัดและเป็น ๕ บรรทัดแรกด้วย ก็เพราะมีการตีพิมพ์ต้นฉบับ

๗ อ้างไว้ในหนังสือของ E.M. Satow: Intercourse Between Japan and Siam ตีพิมพ์ที่โยโกฮามา, ๑๘๘๔ หน้า ๒๐๔ หอสมุดดำรง ฯ มีอยู่ ๑ เล่ม

ภาษาฮอลันดา ของเอกสารนี้ ที่กรุงโกเกียวใน ค.ศ. ๑๙๕๘ (อยู่ในหนังสือจดหมายเหตุวันลิตของ เซอิจิ อิวาโอ ภาคผนวก หน้า ๒๐๑-๒๐๓) เมื่อนำหนังสือ ๒ เล่มดังกล่าวมาเทียบเคียงกัน จึงได้ทราบว่า คำแปลใน Records of the Relations... ตกลงความสำคัญไป ๕ บรรทัด

ใจความของเอกสารนี้จะให้ความกระจ่างบางอย่างซึ่งเราไม่เคยทราบมาก่อน คือ เล่าเหตุการณ์ที่กรุงศรีอยุธยาว่า “เมื่อวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ พระเจ้าแผ่นดินถูกลอบยิงในพระบรมมหาราชวังขณะที่ทรงบรรทมอยู่ โดยคนของออกญากำแพงเพชร แต่จะจับผู้ร้ายได้หรือไม่พวกเราไม่แน่ใจ” นี่เป็นข้อความที่ตกไป ๕ บรรทัดแรก ยังไม่มีใครแปลออกมาจากต้นฉบับภาษาฮอลันดา นาย เอ. โบเลส แห่งสยามสมาคม ได้เอื้อเฟื้อช่วยแปลให้ข้าพเจ้าเมื่อเดือนพฤษภาคม ศกนี้ จึงขอนำมาลงไว้ให้เป็นหลักฐาน ส่วนข้อความต่อจากนั้น ๕๐ บรรทัด ข้าพเจ้าเก็บใจความเอาจากคำแปลภาษาอังกฤษในหนังสือ Records of the Relations... ดังกล่าว คือ “ทหารญี่ปุ่นทหารรุ่นต่อราษฎร เมื่อถูกขับออกจากเมืองเพชรบุรี ก็พากันมาชุมนุมอยู่ที่เมืองบางกอก และเรื่องยุ่งยากกับพวกญี่ปุ่นนี้ (ดังปรากฏในเอกสารของ Floris) ทำให้มีข่าวเล่าลือไปว่าพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาถูกญี่ปุ่นปลงพระชนม์เสียแล้ว และญี่ปุ่นกำลังยึดครองกรุงศรีอยุธยาอยู่ พระเจ้าแผ่นดินข้างจึงเสด็จนำทัพลงมาจนถึงเมืองละโว้ก็ตั้งค่ายอยู่ที่นั่น ๔ เดือนมาแล้ว แล้วส่งทูตลงมายังกรุงศรีอยุธยาหลายครั้งมากราบทูลว่า ที่พระองค์เสด็จยกทัพลงมาครั้งนี้ก็เพื่อช่วยสู้รบขับไล่พวกญี่ปุ่น (มิได้มีเจตนาเป็นอย่างอื่น) พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงเชื่อ จึงเสด็จนำทัพขึ้นไปแต่วันที่ ๑๒ มีนาคม (ค.ศ. ๑๖๑๒)... (ยังมีได้มีการรบพุ่งกัน) ทว่าพระเจ้าแผ่นดินข้างก็ถอยกลับออกไป...”

นี่เป็นเอกสารของฮอลันดา ฉบับแรกรายงานเรื่องยุ่งยากที่เกิดขึ้นในครั้งเปลี่ยนแผ่นดินตอนสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคต ถ้าเราพิจารณาประกอบกับจดหมายเหตุของ Floris ก็จะได้เรื่องราวดังนี้.—

เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถสวรรคต เมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๐ (เดือนใดไม่ปรากฏ) ผู้สืบราชสมบัติจะเป็นเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ (ตามพระราชพงศาวดาร) หรือสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (ตาม Floris) องค์ใดองค์หนึ่ง และเมื่อพิจารณาข้อความในเอกสาร ๕ บรรทัดของฮอลันดา ดังกล่าวประกอบเรื่อง นั้นนักจึงอยู่ที่เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ว่าจะเป็นผู้สืบครองแผ่นดินต่อจากสมเด็จพระเอกาทศรถ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ “ถูกลอบยิงขณะที่ทรงบรรทม” เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ และกงสิ้นพระชนม์ในคราวนั้น แผ่นดินจึงได้แก่ พระอินทราชาโอรสองค์หนึ่งของ สมเด็จพระเอกาทศรถ ซึ่งต่อมาได้รับการขนานพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม อันที่จริง วันลิตระบุพระนามราชบุตรของสมเด็จพระเอกาทศรถอีก ๓ พระองค์

(นอกจากเจ้าฟ้าสุทัศน์ และเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ในพระราชพงศาวดาร) คือ พระอินทราชา พระศรีสิน พระองค์ทอง เราชึ่งทราบพระนามราชบุตรของสมเด็จพระเอกาทศรถเป็น ๕ พระองค์ด้วยกัน

ในเอกสารฉบับที่ ๒ เป็นแนวทางที่จะให้เราเข้าใจเรื่องราวได้ดังกล่าวแล้ว คือ เมื่อพระศรีเสาวภาคย์สิ้นพระชนม์ พระอนุชาของค์เล็ก คือ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมจึงได้ราชสมบัติ

ถ้าความจริงเป็นเช่นนี้ เหตุใด Floris จึงไม่ระบุพระนามหรือเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์? Floris ระบุเรื่องพวกญี่ปุ่นก่อความยุ่งยากขึ้นในกรุงศรีอยุธยา Floris ระบุเรื่องพระเจ้าล้านช้างกรีธาทัพลงมาตั้งอยู่ใกล้พระนคร และ Floris ยังระบุพระชนมายุของกษัตริย์ในเวลานั้น (ค.ศ. ๑๖๑๒) ว่า ทรงพระชนม์ได้ราว ๒๒ พรรษา

Floris เข้ามาตั้งห้างอยู่ที่ปัตตานีแต่เดือน กรกฎาคม ค.ศ. ๑๖๑๒ และ Lucas เข้ามาในกรุงศรีอยุธยา แต่เดือน สิงหาคม ปีเดียวกัน เมื่อได้เข้าเฝ้าและรับพระบรมราชานุญาตแล้ว จึงนำเรือเข้ามาที่กรุงศรีอยุธยา เรื่องพระเจ้าแผ่นดิน “ถูกลอบยิงในพระบรมมหาราชวังขณะที่ทรงบรรทม” เกิดขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายนปีก่อน (คือ ค.ศ. ๑๖๑๑) มีปัญหาว่า Lucas จะทราบเรื่องนี้หรือไม่? ถ้าทราบ จะทราบทันทีหรือทราบในเวลาต่อมาเมื่อเรือ Globe แล่นกลับประเทศอังกฤษแล้ว? ถึงแม้ว่า Lucas ทราบเรื่องนี้แล้ว Lucas จะรายงานให้ Floris ทราบหรือไม่? สามปัญหานี้เห็นจะต้องตอบว่า Lucas ทราบเรื่องแต่ไม่ทราบทันที เพราะกรุงศรีอยุธยา คงปิดเพราะเป็นข่าวอับมงคล จึงคงไม่ทราบในทันที แต่เมื่ออยู่ไป ๆ คงปิดข่าวไม่มีคิด แต่เรือ Globe แล่นกลับประเทศอังกฤษเสียแล้ว (เรือ Globe ออกจากปัตตานีกลับอังกฤษวันที่ ๒๒ ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๓ Floris, หน้า ๙๘)

ส่วนผู้รายงานเรื่อง พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา “ถูกลอบยิงขณะที่ทรงบรรทม” คือ ฟอนนีเอ็นรูด และ มาร์เติน ไฮตแมน ในจดหมายเหตุของ Floris ก็ระบุว่า ฟอนนีเอ็นรูดได้ลงไปปัตตานี นำจดหมายของ Lucas มามอบให้ Floris . ในเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๒ คนทั้งสองได้พบกันและได้เจรจาวิสาสะกันบ้างตามธรรมดา แต่ทำไม Floris จึงไม่ระบุเรื่องเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ไว้ในจดหมายเหตุของเขา ปัญหานี้ยังตอบไม่ได้

มาคิดดูว่า เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญ เช่น สมเด็จพระรามาธิบดีอยู่ทอง พระราชพงศาวดาร (ฉบับหลวงประเสริฐฯ) ระบุไว้แต่เพียงเรื่องทรงสร้างกรุง ทรงสร้างวัดพระราม และ นฤพาน เรื่องนอกนั้นไม่ระบุอะไรไว้ให้อีกเลย แต่เรื่องเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ พระราชพงศาวดารยังระบุเรื่อง “ประชวรพระยอด เสียพระเนตรข้างหนึ่ง” เรื่องขึ้นผ่านพิภพไอสุริย-

ศวรรยาริพย์ เรื่องถวายพระเพลิงพระศพสมเด็จพระราชบิดา และบังฉิมวาจา “เวรมาแล้วก็ ตามเถิด แต่อย่าให้ลำบากเลย” จะว่าไม่มีกัณฑ์ในประวัติศาสตร์ไทยกระไรอยู่

เกี่ยวกับวันที่ ๑๙ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ ซึ่งมีเหตุร้ายเกิดขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา และ วันที่ ๑๒ มีนาคม ค.ศ. ๑๖๑๒ วันที่พระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาเสด็จนำทัพขึ้นไปปะทะทัพ เวียงจันทน์ที่เมืองลพบุรี (ตามเอกสารชะลันการะบุให้ไว้) เราควรปรับวันจาก Old Style ให้เข้า ตามเกณฑ์ New Style เสีย (คือ ปรับจากเกณฑ์ Julian ให้เข้าเกณฑ์ Gregorian) โดยบวกเกณฑ์ เดิมอีก ๙ วัน วันสำคัญทั้ง ๒ ในประวัติศาสตร์ไทย จึงเป็นวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ และวันที่ ๒๑ มีนาคม ค.ศ. ๑๖๑๒

วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ พระเจ้าแผ่นดินอยุธยา “ถูกลอบยิงในพระบรม- มหาราชวังขณะที่ทรงบรรทม” ผู้รายงานเรื่องนี้มิได้บอกต่อไปว่าพระองค์ถูกกระสุนส่วนใดใน พระวรกายและพระองค์สิ้นพระชนม์หรือไม่ เราจึงต้องตีความหมาย (interpret) เอาเองว่า พระองค์สิ้นพระชนม์ทันทีจากการถูกลอบปลงพระชนม์ครั้งนั้น (นี่เป็นหลักฐานว่ากษัตริย์ถูก กระสุนปืนในที่พระบรรทมในพระบรมมหาราชวังเคยมีมาแล้วในสมัยอยุธยา) วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ จึงเป็นวันร้ายในประวัติศาสตร์ไทยด้วยวันหนึ่ง และข้าพเจ้าขอรับผิดชอบ เป็นผู้เสนอว่า วันนั้นเป็นวันสิ้นรัชกาลพระศรีเสาวภาคย์ การที่เอกสารฝรั่งมิได้ระบุพระนาม ไว้ให้ก็ไม่แปลกอะไร เพราะพวกพ่อค้าอังกฤษเข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยา รวม ๑๑ ปี จำนวนของ พ่อค้าก็นับได้กว่า ๒๐ ไม่เห็นใครระบุพระนามสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเลย อย่างดีที่ระบุก็ว่า “The young King”, “The good King” เท่านั้น และถ้าเรายึดว่าปีรัชกาลของพระศรีเสาวภาคย์ “ปีหนึ่งกับสองเดือน” ตามพระราชพงศาวดาร พระองค์ก็จะเริ่มครองราชย์แต่เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๐ อันเป็นวันสวรรคตของสมเด็จพระเอกาทศรถด้วย

การที่ W.A.R. Wood กล่าวว่า “ไม่มีเอกสารฝรั่งผู้ใดในสมัยนั้นกล่าวถึงกษัตริย์ซึ่ง ทรงพระนามว่า ศรีเสาวภาคย์” ก็เป็นจริงเฉพาะพระนามมิได้ระบุให้ไว้ แต่ระบุถึงกษัตริย์ กรุงศรีอยุธยา ถูกลอบปลงพระชนม์ ในวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ และนับแต่วันนั้นมา กรุงศรีอยุธยาก็มีกษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นครองแผ่นดิน คือ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งในสมัย นั้นทรงพระนามว่า สมเด็จพระอินทราชาธิราช ตามที่วันวลิตระบุไว้ในข้อเขียนของเขา

มีปัญหาคำนำค้างอยู่อีก คือ วันวลิต ทำไมจึงไม่ระบุถึงพระศรีเสาวภาคย์เอาเสียเลย วันวลิตเข้ามาในกรุงศรีอยุธยาใน ค.ศ. ๑๖๓๓ คือ ๒๓ ปี หลังเหตุการณ์ และผู้แต่ง “สังคีตวงศ์” ผู้เกิดในรัชกาลพระเจ้าบรมโกศ ทำไมจึงไม่ระบุพระนาม เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ให้ไว้? ปัญหานี้ ตอบได้ว่าจะเป็นเพราะ “การถูกลอบปลงพระชนม์ด้วยกระสุนปืน” ในสมัยนั้นจะถือว่าไม่เป็น

มงคล ไม่เป็นเรื่องควรมานำมาเล่าสู่กันฟังกระมัง ชาวเซินนี้เมื่อเกิดขึ้นก็เป็นทีที่ทราบกันในหมู่ผู้อยู่ในกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้น คือ Van Nyenrode และ Hautman แก่เมื่อเรือ Globe ของพ่อค้าอังกฤษเข้ามาทอดสมออยู่ที่หน้าห้างอังกฤษที่กรุงศรีอยุธยาเมื่อ “๒๕ ตุลาคม ค.ศ. ๑๙๑๒” (ตามเกณฑ์ Julian) เป็นเวลาหลังเหตุการณ์นั้นร่วมปีแล้ว ใครซอกแซกสืบข่าวก็คงจะทราบแต่พ่อค้าชาวต่างชาติผู้กำลังประสบปัญหาหน้าปวดหัวในการเข้ามาเปิดห้างค้าขายที่กรุงศรีอยุธยาใหม่ๆ คงไม่มีเวลาซอกแซกสืบข่าวอะไรอื่น เพราะงานเฉพาะหน้าก็มีมากมายอยู่แล้ว ดังนั้นข้าพเจ้าจึงเข้าใจว่า Lucas และพวกอาจไม่ทราบข่าวอัปมงคลนี้โดยทันที แต่เมื่ออยู่ไปนานเข้า (คือ Lucas อยู่กรุงศรีอยุธยา ๓ ปี) ข่าวอัปมงคลนี้ Lucas ก็คงทราบเข้าวันหนึ่ง แต่ขณะนั้น Peter Floris ได้นำเรือ Globe กลับประเทศอังกฤษเสียแล้ว และตัว Floris เองก็ถึงแก่กรรมเมื่อไปถึงอังกฤษได้ไม่นาน คือ ใน ค.ศ. ๑๖๑๕ นั้นเอง เอกสารของ Lucas ที่ไม่ปรากฏในจดหมายเหตุของเขาก็คงมี เรื่องพระศรีเสาวภาคย์จึงไม่ปรากฏในจดหมายเหตุของ Peter Floris ด้วยเหตุเหล่านี้กระมัง

ยังมีข้อความสำคัญอีกข้อหนึ่งเกี่ยวกับเอกสารฮอลันดาทั้งสอง คือ เหตุไฉนวันวลิตและโยสซาเตินนายห้างที่กรุงศรีอยุธยาก่อนวันวลิตจึงไม่เขียนไว้

การตอบปัญหานี้ต้องเดาเอา เพราะเอกสารทั้ง ๒ ก็เป็นของฮอลันดาพวกเดียวกัน จะต่างกันก็แต่กลุ่ม ๓ คนแรก อยู่ในกรุงศรีอยุธยา ก่อน เขาเตินและวันวลิตเข้ามากรุงศรีอยุธยาทีหลัง (คือ เขาเตินเข้ามาใน ค.ศ. ๑๖๓๒ และวันวลิตเข้ามาใน ค.ศ. ๑๖๓๓) แต่สมุดจดเรื่องราวรายวัน (Dagh Register) ของบริษัทก็เริ่มมีตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๐๒ แล้ว ถ้าสมมุติษณ์ยังอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา เขาเตินและวันวลิตก็คงได้อ่าน และเมื่อทราบเรื่องราวเกี่ยวกับต้นรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมแล้ว ก็คงเขียนไว้ในข้อเขียนของเขา ถ้าท่านได้ทำเช่นนั้น รัชกาลที่เลือนลางนี้ก็จะกระจ่างแจ้ง ไม่จำเป็นต้องสืบสาวกันมากมายดังที่ได้ทำมาแล้ว

คำตอบที่สมเหตุสมผลและพอฟังได้ แต่ก็ยังเป็นการเดาอยู่ดี ก็คือว่า สมุดจดเรื่องราวรายวัน (Dagh Register) เล่มแรกนั้น หมดหน้ากระดาษก่อนโยสซาเตินจะเข้าประจำอยู่ กรุงศรีอยุธยา เมื่อเริ่มเล่มใหม่ เล่มเก่าจึงถูกส่งไปเก็บรักษาที่กรุงปัตตาเวีย และในที่สุดก็นำไปเก็บรักษาที่กรุงอัมสเตอร์ดัม ความจริงคงจะเป็นเช่นนี้ เพราะถ้าสมุดเล่มแรกยังอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ทั้งเขาเตินและวันวลิตก็จะได้อ่านได้ทราบ และก็จะบันทึกเป็นเรื่องราวเอาไว้ แต่ในข้อเขียนของบุคคลทั้งสอง ไม่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับพระศรีเสาวภาคย์เลย

ปัญหาสุดท้ายก็คือ ใน “สังคีตวงศ์” ของสมเด็จพระวันรัตน์ วัดพระเชตุพน ในรัชกาลที่ ๑ ทำไมจึงไม่ปรากฏรัชกาล “พระศรีเสาวภาคย์” หนังสือนี้แสดงปีรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถไว้ ๖ ปี โกล้เคียงความจริงอย่างที่สุด และแสดงปีรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมไว้ ๑๙ ปี (ตรงกับวันวลิต) เรื่องของบ้านเมืองไทย วันวลิตหรือฝรั่งอื่นๆ จะรู้ไม่ซึ้งก็เป็นเรื่องธรรมดา

แต่สมเด็จพระวันรัตน์ ท่านเป็นคนไทย จะไม่รู้เรื่องราวของบ้านเมืองก็ใช้ที่ นอกจากเรื่องนั้น เขาก็ปิดกัน เรื่องพระศรีเสาวภาคย์ถูก "บั่นในพระราชวัง" เกิดขึ้นเมื่อ ค.ศ. ๑๖๑๑ ก่อนสมเด็จพระวันรัตน์ ท่านจะมีชีวิตกว่าร้อยปี การที่ท่านไม่ทราบและไม่ได้เขียนไว้ในหนังสือ "สังคีตวิวงศ์" ก็ต้องตอบว่า เป็นเรื่องที่เขาปิด ไม่มีใครเล่าสู่กันฟัง เมื่อท่านมาเขียนหนังสือของท่าน เหตุการณ์นั้นล่วงมาได้ ๑๗๘ ปีแล้ว (สังคีตวิวงศ์ แต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๓๒ หรือ ค.ศ. ๑๗๘๙) เหลือสติกำลังของคนจะจดจำเรื่องที่เขาไม่เปิดเผย

ข้าพเจ้าจึงขอตอบเป็นการสรุปว่า :-

๑. รัชกาลพระศรีเสาวภาคย์ มีหลักฐานคนยุโรปเขียนไว้ ๒ เอกสาร เหตุที่ Wood (๘) ไม่เห็นก็ไม่ใช้ความผิดของท่าน
๒. รัชกาลของพระศรีเสาวภาคย์ มีระยะเวลาเพียง ๑ ปี ๒ เดือน คือ ตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๐ ถึงเดือน พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑
๓. สมเด็จพระเอกาทศรถ สวรรคตราวเดือน ตุลาคม ค.ศ. ๑๖๑๐ ปีครองราชย์ ๕ ปี ๕ เดือน พระศรีเสาวภาคย์สืบครองต่อมาได้ "๑ ปีกับ ๒ เดือน" สวรรคตในวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๑๑ สมเด็จพระอินทราชา โอรสองค์เล็กได้สืบครองต่อมา สวรรคต ๒๒ ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๒๘ ปีครองราชย์ ๑๗ ปี ๑ เดือน ท่านผู้กล่าวพระนามหลังสุด คือ สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ดังที่เราเรียกกันในปัจจุบัน

ข้าพเจ้าจึงขอเสนอแก่รัชกาล พระเจ้าแผ่นดินอยุธยาตั้งแต่ลำดับองค์ที่ ๑๕ ถึง ๒๖

ดังนี้ :-

ลำดับที่	พระนาม	ปีได้ราชสมบัติ	จุลศักราช	ค.ศ.	ปีรัชกาล
๑๙	สมเด็จพระเอกาทศรถ	มะเส็ง	๙๖๗	๑๖๐๕	๕ ปี ๕ เดือน
๒๐	พระศรีเสาวภาคย์	จอ	๙๗๒	๑๖๑๐	๑ ปี ๒ เดือน
๒๑	สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	กุน	๙๗๓	๑๖๑๑	๑๗ ปี ๑ เดือน
๒๒	สมเด็จพระเชษฐาธิราช	มะโรง	๙๙๐	๑๖๒๘	๘ เดือน
๒๓	พระอาทิตย์วงศ์	มะเส็ง	๙๙๑	๑๖๒๙	๓๘ วัน
๒๔	สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	มะเส็ง	๙๙๑	๑๖๒๙	๒๗ ปี
๒๕	เจ้าฟ้าไชย	วอก	๑๐๑๘	๑๖๕๖	๓-๔ วัน
๒๖	พระศรีสุธรรมราชา	วอก	๑๐๑๘	๑๖๕๖	๒ เดือน

๘ W.A.R. Wood ตอบข้อซักถามของข้าพเจ้า เมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๙๖๗ ความว่า ".....I saw greatly interested in the extracts which you gave me from Sir Ernest Satow and others concerning the events following the death of King Ekatotsarot. It certainly appears that I was mistaken in doubting the existence of such a King as Saowap'ak. I will correct this matter when a new edition of my " A History of Siam " is published...." เป็นอันว่า Wood ชอมนอน ข้อที่เกี่ยวกับรัชกาลพระศรีเสาวภาคย์แล้ว.

วันวลิตจัดลำดับสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเป็นองค์ที่ ๒๒ (ไม่ใช่ ๒๑) และบิรัชกาล
ถัด ๆ มาจนถึงสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ข้าพเจ้าได้อาศัยหลักฐานของวันวลิต กังปรากฏใน
หนังสือของ Iwao : เล่ม ที่อ้าง, หน้า ๒๑๖ - ๒๒๔ เป็นภาษาฮอลันดาที่ยังไม่มีผู้แปล ส่วนรัชกาล
ถัดจากนั้นมาถึงพระศรีสุธรรมราชาได้อาศัยเอกสารฮอลันดาใน Records of the Relations... เล่ม
๒, หน้า ๕๐

มีข้อน่าคิดเกี่ยวกับวันวลิต คือ ท่านเคยใช้ “Old History” ในกรุงศรีอยุธยา เขียน
Chronicles of the Kings of the Ayuthian Dynasty เมื่อ ค.ศ. ๑๖๔๐ เป็นเอกสาร ๓๖ หน้า
กระดาษ เอกสารนี้เขียนก่อนการประมวลพระราชพงศาวดาร ฯ ฉบับหลวงประเสริฐ ฯ ๔๐ ปี จึง
น่าจะติดตามเอามาแปลประกอบความรู้ เพราะเป็นหลักฐานหนังสือเก่าของเรา ซึ่งมีอยู่ในปัจจุบัน
น้อยเล่มเหลือเกิน

(ยังมีต่อ)

